

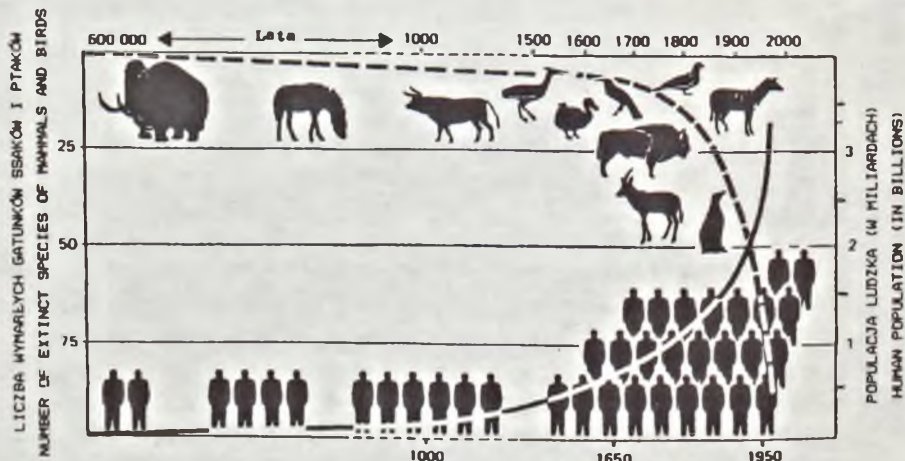
Wprowadzenie

Światowi eksperci są zdania, że w obrębie ziemskiej biosfery poznano lub przynajmniej zarejestrowano około dwóch milionów gatunków zwierząt. Zakłada się jednak, iż dzisiejsze światowe *Regnum Animalium* liczy 4-5 milionów gatunków. Szacuje się ponadto, że współcześnie corocznie ginie na świecie około tysiąca gatunków i form zwierzęcych, z tej liczby prawdopodobnie 2/3 taksonów uchodzi wiedzy naukowej. Szacunki te pozwalają zorientować się w jakim tempie biosfera traci na różnorodności gatunkowej (species diversity) w zakresie samej fauny i na kapitale genetycznym, którego znaczenia dla ludzkości nie zdążamy określić, a tym bardziej zużytkować. Prześledzenie tych zaników w skali globalnej na najlepiej zbadanych i kontrolowanych grupach zwierzęcych, zwłaszcza ptakach i ssakach (por. np. A. L e Ń k o w a 1985) dowodzi, że proces ten ma przebieg wykładniczy i jest bardzo zbieżny ze wzrostem populacji ludzkiej (ryc. 1). Nie ulega wątpliwości, że oba wielkie procesy - zanik gatunków zwierząt i wzrost zaludnienia - wiążą nie tylko zależność statystyczna, ale także przyczynowo-skutkowa.

Wobec tak silnie zaznaczających się przejawów zanikania gatunków, zarówno międzynarodowe organizacje ochrony przyrody, a zwłaszcza Międzynarodowa Unia Ochrony Przyrody i Jej Zasobów (International Union for Conservation of Nature and Natural Resources - IUCN)*, jak i większość państw - zaniepokojone skalą problemu - czynią starania w kierunku stworzenia skutecznego systemu ochrony świata żywego. Składają się na to programy inwentaryzacji i badań naukowych, regulacje prawne, jak również działania praktyczne, w tym administracyjno-wykonawcze. U podstaw tych działań leży realizacja trzech głównych celów, które definiuje Światowa Strategia Ochrony (World Conservation Strategy - WCS); są to (1) utrzymanie różnorodności form życia i zróżnicowania genetycznego, (2) zabezpieczenie ciągłości procesów ekologicznych i ewolucyjnych i (3) zachowanie gatunków rzadkich i zanikających. Zagadnienia te są współzależne i w

---

* Niedawno IUCN zmieniła nazwę na World Conservation Union (WCU), czyli w przełożeniu na język polski - Światową Unię Ochrony.

Ryc. 1. Wymieranie ssaków i ptaków (linia przerywana) w relacji do wzrostu populacji ludzkiej (linia czarno-biała ciągła) w skali całego globu (Z i s w i l e r 1965, zmienił wg foldera Instytutu Ochrony Przyrody i Ekologii Zwierząt BFANL w Bonn).

Fig. 1. Extinction of mammals and birds (dashed line) in relation to the growing human population (solid white-black line) in the world (Z i s w i l e r 1965, after the folder of the BFANL in Bonn).

gruncie rzeczy stanowią różne aspekty tej samej problematyki. Rejestracja gatunków zagrożonych wymarciem i zanikających jest najbardziej podstawowym i najpilniejszym zadaniem współczesnej ochrony przyrody, a zarazem wyzwaniem dla środowisk naukowych. Idea zestawień i klasyfikacji gatunków pod względem zagrożenia, zwanych na zachodzie Europy "czerwonymi listami" (Roten Listen) wywodzi się z kręgów IUCN - organizacji, która od 1966 wydaje światową "czerwoną księgę" (Red Data Book). Księga ta w swoim typie wydawnictw uchodzi za ewidencję najważniejszą i wzorcową. Do "czerwonej księgi" IUCN, a zwłaszcza "czerwonych list" nawiązuje prezentowana tu "Czerwona lista zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce". Ta krajowa "czerwona lista zwierząt" ściśle koresponduje też z "Polską czerwoną księgą zwierząt" (Z. G ł o w a c i ń s k i red. 1992), która jest obszerniejszym dokumentem naukowym charakteryzującym stan rzadkich i ginących polskich populacji, określającym kierunki zmian i przyczyny zaniku danych taksonów. Pewne wzorce przyjmuje ponadto od botanicznej "Listy roślin wymierających i zagrożonych w Polsce" (K. Z a r z y c k i, W. W o j e w o d a - red. 1986) wydanej nakładem Komitetu Ochrony Przyrody PAN i Instytutu Botaniki PAN w Krakowie. "Czerwona lista" w stosunku do "czerwonej księgi" ma formę dalece uprosz-

czoną, spełnia rolę porządkującą i jedynie lakonicznie określa status wyselekcjonowanych gatunków.

Nazwa tych wydawnictw wiąże się z czerwonym kolorem zagrożenia i czerwonymi kartkami pierwszych skoroszytowych wydań "IUCN Red Data Book", na które wpisywano gatunki najbardziej zagrożone.

Celem "Listy zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce" jest - jak niemal wszystkich tego typu zestawień - wyselekcjonowanie gatunków najbardziej zagrożonych w krajowej faunie i dających się zakwalifikować do jednej z przyjętych kategorii zagrożeń. Znajomość stanu zagrożenia poszczególnych gatunków pozwala bliżej określić skalę degradacji i narażenia poszczególnych grup zwierzęcych i stanowi podstawę do podjęcia odpowiednich działań ochronnych. Pierwszą wersję tej listy, ograniczonej jednak tylko do kręgowców, wydano w popularnym czasopiśmie "Przyroda Polska" (Głowaciński 1988).

"Lista zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce" w tym wydaniu uwzględnia cały podtyp kręgowców *Vertebrata* oraz niektóre tylko gromady i rzędy bezkręgowców *Invertebrata*, jakkolwiek w założeniu redakcyjnym tego wydawnictwa w rachubę wchodził przegląd całego krajowego podkrólestwa zwierząt wielokomórkowych *Metazoa*. Niestety na dzisiejszym etapie prac porządkujących i diagnostycznych w odniesieniu do kilku dużych i ochroniarsko ważnych grup systematycznych, zwłaszcza chrząszczy *Coleoptera* i muchówek *Diptera*, opracowania takie są na razie niewykonalne. Szacunki wskazują, że w Polsce występuje około 30 000 gatunków zwierząt, z których aż ok. 28 000 to owady (M. Mroczkowski - inf. korespond.). Same chrząszcze stanowią w kraju około 1/4 (to jest ok. 7000 gatunków) wszystkich owadów i aż ok. 23% wszystkich zwierząt u nas żyjących. Koleopterolodzy przewidują, że do wprowadzenia na polską "czerwoną listę" kwalifikuje się 2500-3000 gatunków chrząszczy, co prawdopodobnie złoży się w niedługiej przyszłości na osobne wydanie takiej listy. Podobne kłopoty z uporządkowaniem i oceną obszernych materiałów dotyczą nie mniej trudnego pod względem taksonomicznym rzędu muchówek, czy gromady nicieni *Nematoda*. Bardzo oczekiwane są opracowania ważek *Odonata*, pluskwiaków równoskrzydłych *Homoptera* i różnoskrzydłych *Heteroptera*, skoczogonków *Collembola*, niesporczaków *Tardigrada* oraz w większym stopniu niż to uczyniono skorupiaków *Crustacea* i pierścienic *Annelida*. Do rozstrzygnięcia pozostaje też problem celowości i zakresu uwzględnienia w liście takich ochroniarsko kontrowersyjnych grup jak skąposzczety *Oligochaeta*, wieloszczety *Polychaeta*, wrotki *Rotatoria*, a zwłaszcza płazińce *Platyhelminthes*, które w większości są groźnymi

Pasożytami. Dla powstania w przyszłości bardziej kompletnej krajowej "listy zwierząt ginących i zagrożonych" bardzo pomocna powinna się okazać równoległe prowadzona inwentaryzacja krajowej fauny. Jej wyniki mają wychodzić drukiem sukcesywnie jako "Wykaz zwierząt Polski". Pierwszy tom tego wydawnictwa ukazał się niedawno (J. R a z o w s k i - red. 1990).

Opracowanie niniejsze składa się z kilkunastu osobno autoryzowanych rozdziałów, które wymagały pewnych ujednoliczeń jakie narzuca formuła tego typu wydawnictwa. W dużej mierze jednak dopuszczony tu został liberalizm co do zakresu treści tekstów wprowadzających, zasad doboru gatunków w grupie, wydzieleni wyższych kategorii systematycznych niż gatunek, a nawet zapisu nazw naukowych poszczególnych taksonów. Tym samym w ramach przyjętej w tej liście konwencji umożliwiono autorom w miarę swobodną prezentację opracowanych przez siebie grup zwierzęcych.

W tym miejscu winien jestem słowa podziękowania wszystkim Autorom za podjęcie na moją prośbę wcale niełatwego zadania przygotowania w krótkiej formie odpowiednich zestawień wraz z komentarzami. Trud ten podjęli mimo licznych obciążeń innymi obowiązkami. Bez ich zrozumienia i udziału lista ta w dalszym ciągu nie mogłaby wyjść poza podtyp kręgowców. W stosunku do założeń jest ona wprawdzie jeszcze niekompletna, ale niewątpliwym jej atutem jest to, że do opracowań udało się pozyskać najlepszych specjalistów spośród zoologów.

Dziękuję również profesorom R. O l a c z k o w i i K. Z a r z y c k i e - m u za silne poparcie inicjatywy na rzecz polskiej "czerwonej listy zwierząt", a także prof. K. A. D o b r o w o l s k i e m u za efektywną pomoc w zdobyciu środków na wydanie tej listy.

Kraków/Zakopane, w lipcu 1991

Z. Głowaciński